

P.J. van Koppen & J.M. Reijntjes (2008). Contra-expertise [Contra expertise]. In H.J.C. van Marle, P.A.M. Mevis & M.J.F. van der Wolf (Eds.), *Gedragkundige rapportage in het strafrecht* (pp. 211-222). Deventer: Kluwer.

Gedragkundige rapportage in het strafrecht

Redactie

H.J.C. van Marle
P.A.M. Mevis
M.J.F. van der Wolf

 Kluwer
a Wolters Kluwer business

Kluwer
2008

Contra-Expertise

P.J. van Koppen

J.M. Reijntjes

Het optreden van deskundigen in strafzaken in Nederland heeft een lange traditie. Dat geldt vooral voor de forensisch technische kant door het Nederlands Forensisch Instituut (NFI), en voor de psychologische en psychiatrische kant door het Pieter Baan Centrum (PBC) in Utrecht en de arrondissementsgewijs georganiseerde Forensisch Psychiatrische Diensten (FPD). Alle drie zijn onderdeel van het Ministerie van Justitie. Recent zijn de laatste twee onder één enkele directie gebracht onder de creatieve naam Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie (NIFPP).

Contra-expertise was ongebruikelijk in Nederland. Advocaten deden het strafrecht erbij, in de regel werkelijk *pro deo*, officieren van Justitie stelden zich nogal afstandelijk op en ter terechtzitting werd een beschaafde discussie gevoerd tussen dames en heren over het hoofd van de verdachte heen. Bij dat gesprek paste geen debat over de door deskundigen aangedragen feiten en opvattingen. Deskundigen werden dan ook aangezocht door de officier van Justitie of de rechter-commissaris, zonder dat het een kwestie werd wie als deskundige moest worden aangetrokken, wat de vraagstelling zou worden en hoe de deskundige zijn werk zou moeten doen.

De afgelopen 15 tot 20 jaar is dit beeld drastisch veranderd. De gespecialiseerde strafrechtsadvocatuur heeft zich sterk uitgebreid, mede onder invloed van de behoorlijke regeling van de gefinancierde rechtshulp, maar ook dankzij soms bijzonder goed betalende cliënten. Advocaten zijn zich in strafzaken minder als *officer of the court* gaan gedragen en meer als belangenbehartiger van hun cliënt. Ook officieren van Justitie zijn veranderd. Vaker dan voorheen stellen zij zich louter op als aanklager en nauwelijks nog als magistraat. Dat komt niet alleen door de veranderde opstelling van de advocatuur, maar ook doordat officieren van Justitie, vooral in grote zaken, dichter op de politie zijn gaan zitten, veel met politiemensen verkeren en daardoor vaker *crime fighter* met de politie worden. Deze ontwikkeling wordt door sommigen, met een duidelijk zweem van weemoed naar het verleden, de veramerikanisering van het strafrecht genoemd.¹

---

1. Van Koppen & Penrod 2003 en Van Koppen 2008.

Bij die ontwikkeling past dat minder snel dan vroeger genoeg wordt genomen met de rapportages van de overheidsdeskundigen. De verdediging wil vaker een contra-expertise, niet alleen omdat men kritischer is geworden, maar ook omdat dit past bij een nieuwe stijl van omgang met elkaar in het strafrecht. In dit hoofdstuk maken wij enige opmerkingen bij de contra-expertise in de forensische psychologie en psychiatrie. Onze opmerkingen vormen een mengeling van juridische en psychologische argumenten. Zij hebben overigens voor een deel noodzakelijkerwijs betrekking op deskundigen in het algemeen.

1 De deskundige in het strafrecht

De behoefte om het oordeel van een deskundige in te roepen, kan op uiteenlopende momenten tijdens het strafproces ontstaan: tijdens de opsporing, gedurende de berechting, maar ook pas na het onherroepelijk worden van het vonnis. Het doel kan uiteenlopen. De deskundige hulp wordt vooral ingeroepen bij het verzamelen en beoordelen van bewijsmateriaal, bij het beoordelen van de toerekenbaarheid van het begane feit aan de verdachte, en bij het onderzoeken van diens detentiegeschiktheid. Er is echter geen enkele juridische reden waarom een deskundig oordeel dat is ingewonnen met het oog op bijvoorbeeld de toerekenbaarheid niet eveneens voor het bewijs zou mogen worden gebruikt. De deskundige – en vooral de gedragsdeskundige – moet daar rekening mee houden. De forensisch psychiater die met het oog op de toerekening in zijn rapport bijvoorbeeld de agressieve natuur van de verdachte beschrijft, moet er niet van schrikken als de rechter die vaststelling gebruikt als argument om de schuld van de verdachte aan te nemen. Men kan zich daar niet tegen wapenen door in zijn rapport fraaie volzinnen op te nemen als: 'Deze forensische analyse, alsook deze rapportage als geheel, kan niet worden gebruikt bij een eventuele bewijsvoering.'² De rechter heeft daar geen boodschap aan.³

De werkzaamheden van de deskundige vallen in twee delen uiteen: het zelf doen van onderzoek, en het geven van een gefundeerde opinie. Gedragsdeskundigen worden gewoonlijk in beide kwaliteiten ingezet, maar strikt nodig is dat niet.

2 De verdwenen rechter-commissaris

De wetgever heeft de inzet van deskundigen kennelijk uitputtend willen regelen, maar is daar allerminst in geslaagd. Daarvoor kunnen twee oorzaken wor-

---

2. Bruinsma 1996.

3. In HR 18 september 2007, *NbSr* 2007, 363 is beslist dat een adviesrapport van de reclassering niet voor het bewijs mag worden gebruikt, 'mede tegen de achtergrond van de hulpverleningsrelatie waarin de reclasseringsambtenaar tot de verdachte staat.' Een dergelijke bijzondere relatie heeft de rapporterende deskundige doorgaans niet; maar door het gebruik van de term 'mede' heeft de Hoge Raad de deur op een kier gezet.

den aangewezen. In de eerste plaats heeft de wetgever tijdens het vooronderzoek de rechter-commissaris als centrale autoriteit gezien, en daarom zijn regeling opgehangen aan het *gerechtelijk* vooronderzoek (GVO). In de praktijk is van een GVO echter nog maar zelden sprake; het vooronderzoek wordt vrijwel altijd door de politie uitgevoerd, onder toezicht van het openbaar ministerie. Met behulp van de Hoge Raad hebben deze instanties aan de – dwingend bedoelde – eis van het instellen van een gerechtelijk vooronderzoek weten te ontkomen. Deskundigen die langs informele weg⁴ en buiten de rechter-commissaris om door hen zijn ingezet, spelen geen mindere rol dan formeel benoemde deskundigen.

In de tweede plaats is ook de verdediging – anders dan de wetgever voor ogen lijkt te hebben gestaan – niet aan het GVO gebonden. Het is immers bepaald niet ondenkbaar dat de advocaat van de verdachte zelfstandig deskundigen met onderzoek belast of om een opinie vraagt. Daarbij ontmoet hij twee belangrijke barrières: de beschikbaarheid van het onderzoeksmateriaal, en de kosten. Bij gedragskundig onderzoek met de verdachte als object van onderzoek betekent dit in de praktijk dat deze op vrije voeten dient te verkeren, tenzij de deskundige in de gelegenheid wordt gesteld hem in detentie te onderzoeken. De gemaakte kosten kunnen van de rechter worden teruggevraagd op grond van art. 591 lid 1 Sv, maar deze mag daartoe alleen besluiten indien hij van mening is dat de contra-expertise 'het belang van het onderzoek heeft gediend.' Een cruciale factor is dan, of de contra-expertise nieuwe gezichtspunten heeft opgeleverd.

3 Contra-expertise

Wij zullen ons verder beperken tot de contra-expertise. De eerste vraag die rijst, is wat daarmee precies wordt bedoeld. Het Nederlandse strafrecht kent, naast de deskundige die rechtstreeks door een justitiële autoriteit is ingeschakeld, nog twee andere soorten deskundigen.

- a. Art. 232 Wetboek van Strafvordering (Sv.) geeft de verdachte het recht om een eigen deskundige aan te wijzen als de rechter-commissaris een deskundigenonderzoek heeft bevolen. Die tweede deskundige mag bij het onderzoek aanwezig zijn, daarbij aanwijzingen geven en opmerkingen maken. Deze tweede deskundige wordt ook wel aangeduid als 'controleerend deskundige', omdat hij niet veel meer doet – en ook niet veel meer kan doen – dan controleren of de door de rechter-commissaris benoemde deskundige zijn werk naar behoren doet en waar nodig bijsturen. In een minder polari-

4. Men kan tegenwerpen dat art. 151 Sv tegenwoordig ook de officier van justitie – evenals vanouds de rechter-commissaris – gebiedt deskundigen formeel te benoemen; maar wanneer hij die regel aan zijn laars lapt, lijkt dat geen processuele gevolgen mee te brengen.

serende benadering zou men hem echter ook kunnen zien als een hulp die de door de rechter-commissaris benoemde deskundige in zijn moeilijke taak ondersteunt.

- b. Art. 233 Sv. geeft de verdachte het recht om de *uitslag* van een onderzoek en het rapport daarover te beoordelen, nadat de rechter-commissaris hem daarvan in kennis heeft gesteld. Eigenlijk is art. 233 overbodig, omdat iedere verdachte, ook zonder dat de wet daarover iets zegt, het recht toekomt om bewijsmateriaal dat tegen hem wordt aangevoerd op kwaliteit te laten beoordelen, en dus ook deskundigenrapporten. Het enige praktische belang is dat de rechter-commissaris zijn taak pas als volbracht mag zien wanneer hij het oordeel van de door de verdediging aangewezen deskundige heeft ontvangen. Deze deskundige wordt vaak aangeduid als 'tegendeskundige'. Opnieuw is deze uitdrukking door haar polariserend karakter misleidend; de tegendeskundige is niet bij voorbaat 'tegen' de uitkomsten van het uitgevoerde onderzoek.

Beide figuren komen naar de letter van de wet uitsluitend voor indien door de rechter-commissaris, dus binnen het kader van een GVO,⁵ deskundigenonderzoek is bevolen. Ander deskundigenonderzoek stond de wetgever immers niet voor ogen. Dit neemt niet weg dat ieder die opdracht geeft tot het uitvoeren van deskundigenonderzoek, in het bijzonder de officier van Justitie, de verdachte het in art. 232 en 233 Sv. bedoelde recht kan vergunnen. Deze kan daar echter geen aanspraak op maken. Maar nogmaals: alleen bij art. 232 is dat echt van belang.

Verdachten maken van de hier beschreven rechten nauwelijks gebruik. Wij kunnen daarom aan de in art. 232 genoemde deskundige en zijn werkzaamheid geheel voorbij gaan, en omdat de in art. 233 bedoelde tegendeskundige zich in niets onderscheidt van een deskundige die informeel met dezelfde taak wordt belast, behoeven wij ook aan hem niet afzonderlijk aandacht te besteden. Wij begrijpen hier onder 'contra-expertise', overeenkomstig het spraakgebruik, iedere activiteit van deskundigen die aanknoopt bij eerder, door anderen (doorgaans: op gezag van de justitiële autoriteiten), uitgevoerd deskundigenonderzoek. Die activiteit kan er uit bestaan dat eenvoudig wordt geverifieerd of de resultaten van het eerste onderzoek aanvaardbaar zijn; maar meestal is de achtergrond dat die resultaten de verdediging niet aanstaan.

---

5. Op de mini-instructie van art. 36a Sv zijn art. 232 en 233 Sv niet van toepassing (art. 36c Sv), maar – merkwaardig genoeg – wel op de bijzondere instructie van art. 411a Sv (mini-instructie in afwachting van de behandeling in hoger beroep) – zie art. 411a jo. 241a Sv. Door wetsvoorstel 31 116 wordt dit anders. (Nr. 8 van het wetsvoorstel, zie Bijlage, Tweede Nota van Wijziging, de contra-expertise betreffende, verscheen na afsluiting van dit hoofdstuk.)

Indien de verdediging het met de inhoud van het door de eerste deskundige uitgebrachte verslag niet eens is, en zich daarbij niet wil neerleggen, zijn er praktisch gezien twee mogelijkheden:

- a. de verdediging aanvaardt wel het onderzoek en de daarbij verkregen resultaten, maar niet de door de deskundige uit die resultaten getrokken conclusies;
- b. de verdediging aanvaardt het onderzoek en de daarbij behaalde resultaten niet, en dus evenmin de getrokken conclusies.

Aan de theoretische mogelijkheid, dat wel de conclusies, maar niet het onderzoek wordt aanvaard, kan voorbij worden gegaan.

In het onder (a) bedoelde geval kan worden volstaan met een beoordeling van het deskundigenverslag door een 'tegensdeskundige' als we ontmoeten in art. 233 Sv. De verdediging kan hem vragen om – aan de hand van het al voorhanden onderzoeksverslag – eigen conclusies te formuleren en die op te schrijven in een zelfstandig rapport. In de termen van de wet is ook dat een deskundigenverslag, al houdt het slechts een opinie in. Men kan de deskundige ook vragen om zijn mening ter terechtzitting in een mondelinge deskundigenverklaring weer te geven. Op de zitting is de deskundige overgeleverd aan de vragen die hem gesteld worden en wellicht aan de nukken en haast van de voorzitter. Het is dus verstandig om altijd tevens een verslag over te leggen. Alleen dan is men er zeker van dat alles wat naar voren moet worden gebracht ook werkelijk naar voren komt.

Enkel in het onder (b) bedoelde geval rijst de behoefte aan een tweede onderzoek. Vooral in de forensische psychologie en psychiatrie bestaat daar nogal eens aanleiding toe, bijvoorbeeld als de tweede deskundige van oordeel is dat de verdachte onvoldoende aan tests is onderworpen of dat de verkeerde tests zijn gebruikt.

Volledigheidshalve zij vermeld dat de rechter, indien hij een uitgebracht deskundigenrapport niet vertrouwt, ook *ambtshalve* een contra-expertise mag gelasten, maar dat komt zelden voor zonder dat de verdediging daartoe eerst een krachtige voorzet heeft gegeven. Van veel deskundigenrapporten komen de zwakke kanten immers pas bij behendig tegenspel aan het licht. Een veel frequenter verschijnsel is de *ambtshalve* opdracht tot een *derde* expertise, wanneer een deskundige en een contradeskundige elkaar bestrijden met argumenten, waarvan de rechter de draagwijdte onvoldoende overziet.

4   **Obstakels**

Het is voor een verdachte die meent dat deskundigenonderzoek hem in zijn strafzaak zou kunnen helpen, maar niet in de gelegenheid is om dat zelf te laten uitvoeren, dikwijls moeilijk om een recht op dat onderzoek geldend te maken. Een dergelijk recht kent de wet hem nergens met zoveel woorden toe. De Hoge Raad is kennelijk van mening dat hij het onder bepaalde omstandigheden wel bezit, maar welke omstandigheden dit zijn, is niet volstrekt duidelijk.⁶ Wie een algemeen recht op deskundigenonderzoek bepleit, wordt in elk geval teleurgesteld.

Men zou verwachten dat de verdachte, tegen wie door de overheid een deskundigenrapport in stelling wordt gebracht en die de inhoud daarvan betwist, sterkere papieren heeft. Weliswaar verleent de wet ook hem nergens een algemeen en onvoorwaardelijk recht op contra-expertise, maar het zou kunnen worden afgeleid uit zijn recht om zich te verdedigen. De Hoge Raad voelt daar echter niet voor. Hij wil zelfs niet als algemene regel aannemen dat betwiste verslagen van deskundigen alleen mogen worden *gebruikt* indien de verdachte in de gelegenheid is geweest om een tegenonderzoek te laten uitvoeren.⁷

Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg heeft uitgemaakt dat in elk geval wel een recht op tegenonderzoek bestaat als de eerste deskundige niet onpartijdig is geweest, of – en dat is in de praktijk veel belangrijker – bij de verdachte een gegronde vrees kan bestaan dat die deskundige onpartijdigheid miste.⁸ Hiervan kan volgens het Hof al sprake zijn wanneer het eerste onderzoek onder directe leiding van of met rechtstreekse bemoeienis van het openbaar ministerie is uitgevoerd.⁹ Door de politie in dienst genomen of nauw aan haar gelieerde ‘zielknijpers’ vallen zonder meer in de door het Hof bedoelde categorie; dat geldt dan eveneens voor psychologen die verbonden zijn aan het NIFPP.

Verdere criteria zijn door de Hoge Raad opgesteld. Hij is daarbij geleidelijk steeds verder toegeschoven naar de erkenning van een algemeen recht op contra-expertise; maar zo ver is het nog niet. Voor het toestaan van een tegenonderzoek vergt de Raad dat er expliciet om wordt gevraagd,¹⁰ onder uitdrukke-

---

6. Hutsebaut & Reijntjes 2007. Richtinggevend is voorshands HR 8 februari 2005, *Nj* 2005, 514 m.nt. P.Me, kennelijk geïnspireerd door EHRM 20 december 2001, *Nj* 2002, 435 m.nt. Sch (P.S./Duitsland).

7. HR 24 mei 1988, *Nj* 1988, 898 m.nt. ThWvV.

8. EHRM 6 mei 1985, serie A nr. 92, *Nj* 1989, 385 m.nt. P. van Dijk (Bönisch) en EHRM 28 augustus 1991, serie A nr. 211 (Brandstetter); zie ook EHRM 2 oktober 2001 nr. 44069/98 (GB) en HR 24 december 2002, *Nj* 2003, 167 m.nt. Sch (Van Binsbergen). Hutsebaut & Reijntjes, 2007.

9. Vgl. HR 1 februari 2005, *Nj* 2006, 422 (SE Fireworks).

10. HR 3 juli 1995, *Nj* 1995, 734.

lijke en gemotiveerde betwisting van de kwaliteit en/of de resultaten van het eerste onderzoek. Is aan deze voorwaarden voldaan, dan kan de rechter de verlangde contra-expertise weliswaar nog steeds als overbodig afwijzen, maar alleen wanneer hij de onderbouwing van het verzoek onderuit haalt.¹¹ Bij een stevig gemotiveerd betoog van de verdediging moet hij daarvoor goede argumenten op tafel leggen! De grondslag van de betwisting en de daaraan gestelde eisen spelen een cruciale rol. Vooral bij gedragskundig onderzoek staat de verdediging hier voor een zware taak.¹² Onvermijdelijk stuit zij op de deskundigenparadox.¹³ Deskundigen worden door officieren van Justitie, rechters-commissarissen, advocaten en rechters ingeschakeld omdat zij op grond van hun specialistische kennis een bijdrage kunnen leveren aan de besluitvorming in een strafzaak. Hadden de betrokken juristen over deze kennis beschikt, dan was de inschakeling van de deskundige niet nodig geweest.¹⁴ Dit betekent echter ook dat de juridische deelnemers aan het strafproces slecht kunnen beoordelen of contra-expertise geïndiceerd is, behalve natuurlijk wanneer de deskundige er dermate met het petje naar heeft gegooid dat het gebrek aan kwaliteit voor iedereen kenbaar is. De verdediging heeft dus vaak zelf een deskundige nodig om te kunnen beoordelen of contra-expertise nodig en nuttig is. Als deze tijd heeft geïnvesteerd om dat goed te beoordelen, kan hij meestal net zo goed direct zelf een rapport schrijven.

Beoordeling van het rapport door een tweede deskundige wordt overigens in de regel nogal lastig gemaakt doordat Nederlandse deskundigen weinig of geen inzicht plegen te bieden in de door hen gebruikte methoden. Dat zou op zichzelf al voldoende grond moeten zijn om een verzoek om tegenonderzoek toe te staan; zo wordt immers niet alleen een deugdelijke betwisting door de verdediging, maar ook een verantwoorde beoordeling door de rechter onmogelijk gemaakt, in elk geval sterk bemoeilijkt.

Maar er zijn bovendien redenen om gedragskundig onderzoek op dit punt anders te beoordelen dan bijvoorbeeld technisch onderzoek. De waarde van technisch onderzoek is voor de niet-deskundige verdachte doorgaans moeilijk te doorgronden, maar vaak heeft hij het grote voordeel boven ieder ander dat hij weet of het resultaat juist *kan* zijn. Hij immers kent – meestal – de ware toedracht van wat hem wordt aangewreven. Hij weet of hij op de plaats van het delict is geweest, en dus ook of daar sporen van hem *kunnen* zijn gevonden. Maar wat weet hij omtrent zijn eigen geest? Enige zelfkennis is de meeste men-

11. HR 24 november 1992, NJ 1993, 249; HR 1 februari 2005, NJ 2006, 422.

12. Van Koppen 2005.

13. Van Koppen 2004b.

14. Helemaal waar is dit overigens niet, want rechters mogen bijzondere kennis op andere vakgebieden dan het recht niet zonder meer benutten, anders wordt hun uitspraak voor de overige procesdeelnemers en het publiek onbegrijpelijk.

sen wel eigen, maar kan men daarmee het resultaat van gedragskundig onderzoek op juistheid beoordelen?

Het is daarom vooral de methode die houvast moet bieden. Maar ook hierin onderscheidt gedragskundig onderzoek zich van het technische. Een op juiste wijze uitgevoerd technisch onderzoek is herhaalbaar, het leidt telkens tot dezelfde uitkomst – ook wanneer het door een ander wordt uitgevoerd. Bij gedragskundig onderzoek wordt echter nogal eens gekozen voor een sterk subjectieve variant, zoals observaties en gesprekken met verdachten en anderen. Dat maakt dergelijk onderzoek slecht tot niet herhaalbaar. Bij dergelijke expertises zou de rechter zonder meer akkoord moeten gaan met contra-expertises op een eenvoudig verzoek van de verdediging. Merk op dat alle rapportages van het PBC en veel van de rapportages van de FPD's in deze categorie vallen. Alleen bij expertises die kunnen bogen op gestandaardiseerde en deugdelijke tests, zou de rechter van de verdediging kunnen eisen dat nader uitgelegd wordt waarom contra-expertise nodig is.

5 De Wet deskundige in strafzaken

Op 21 juli 2007 is bij het parlement een voorstel ingediend dat de wettelijke regeling van het deskundigenonderzoek in een nieuwe vorm wil gieten. Wij zullen daarop niet diep ingaan.¹⁵ Het is voor ons onderwerp voldoende om vast te stellen dat de officier van justitie, als het aan de minister ligt, aan de verdachte moet mededelen dat hij deskundigenonderzoek heeft gelast, en wat daarvan de uitslag is (behalve en voor zolang als het belang van het onderzoek zich daartegen verzet). De verdachte krijgt nadat de uitslag van het onderzoek hem is meegedeeld twee weken de tijd om een tegenonderzoek te vragen. De manier waarop tegenonderzoeken behoren te worden uitgevoerd, kan nader geregeld worden bij algemene maatregel van bestuur (alles art. 150a nieuw Sv). Bij weigering is beroep op de rechter-commissaris mogelijk (art. 150b nieuw).

Dit geheel wordt gepresenteerd als een verbetering, maar is het niet. De verdachte kan immers ook nu al vragen om een tegenonderzoek; en wanneer de officier hem dat weigert, kan hij zich ook nu al wenden tot de rechter-commissaris (met een verzoek om mini-instructie). De enige werkelijke vernieuwing is, dat de mogelijkheid tot het vragen van contra-expertise wordt beperkt tot twee weken na de voorgeschreven mededeling.¹⁶ Dat is een achteruitgang. Het verbaast vooral dat nog steeds geen algemeen recht op tegenonderzoek wordt

---

15. Hutsebaut & Reijntjes 2007 en Dubelaar & Nijboer 2008.

16. Overigens valt die heperking voor verdachten, die (nog) niet waren voorzien van rechtsbijstand, evenmin vol te houden als de kort geleden ingevoerde beperking op de mogelijkheid om in hoger beroep getuigen op te doen roepen; zie HR 19 juni 2007, *Nj* 2007, 626 m.nt. P.A.M. Mevis. Dat hebben wij niet aan onze eigen wetgever te danken, maar aan het Hof in Straatsburg.

erkend, zelfs niet als beginsel waarop uitzonderingen vallen te maken, en dat evenmin criteria worden aangereikt om verzoeken om contra-expertise te beoordelen.

Art. 233 zal worden geschrapt. Dat is in *abstracto* ook een achteruitgang, maar niemand zal dit obsoleete voorschrift missen. Onbegrijpelijk is de voorgestelde wijziging van art. 344: niet via de justitiële kanalen tot stand gekomen rapporten van deskundigen zullen niet langer gelden als 'verslagen van deskundigen' in de zin van art. 344 lid 1 onder 4e Sv, zodat zij de daaraan verbonden bijzondere status verliezen; zij zullen – wanneer het aan de minister ligt – alleen nog kunnen worden gebruikt 'in verband met de inhoud van andere bewijsmiddelen' (art. 344 lid 1 onder 5e). Dat maakt in de praktijk niets uit – niemand zal louter op de opinie van een deskundige worden veroordeeld – maar er schuilt wel een boodschap achter: justitiële deskundigen zijn betrouwbaarder dan andere. Er past slechts één conclusie: de minister heeft niet veel op met contra-expertises.

6 **Het deskundigenverslag**

In de wet wordt de term 'deskundigenverslag' gedefinieerd als 'een verslag van een deskundige, behelzende zijn gevoelens betreffende hetgeen zijn wetenschap hem leert omtrent datgene wat aan zijn oordeel onderworpen is' (art. 344 lid 1 onder 4^e Sv.). Dit doet aan de werkelijke stand van zaken echter geen recht. Naast de inleiding, waarin de deskundige opgeeft waarom hij als expert mag worden aangemerkt, bestaat ieder behoorlijk deskundigenverslag namelijk uit ten minste twee gedeeltes: (1) het eigenlijke verslag van het uitgevoerde onderzoek, met daarin de verantwoording van en, voor zover nodig, uitleg van de gebruikte onderzoeksmethoden; en (2) de opinie van de deskundige omtrent de bij dit onderzoek verkregen resultaten. De inhoud van een goed verslag kan preciezer worden omschreven, maar dat dient hier even geen doel. Wij volstaan met de opmerking, dat het voor iedere deskundige zaak is om zich af te vragen wat precies van hem wordt verlangd, en deze (zo nodig: opnieuw geformuleerde en daardoor bijgestelde) vraagstelling in de aanhef van zijn rapport te vermelden. De jurist komt nogal eens met vragen die eigenlijk niet kunnen worden beantwoord, maar iets wat daarbij in de buurt komt, valt meestal wel te onderzoeken. Hoe groter het verschil is tussen de oorspronkelijke en de onderzochte vraag, des te uitvoeriger dient de bespreking van de vraagstelling te zijn.

7 **Eisen aan contra-expertises**

Aan het verslag van een contra-expertise moeten enigszins andere eisen worden gesteld dan aan een eerste deskundigenverslag. Is alleen verzocht om een beoordeling van het eerste verslag, dan kan – na de bespreking van de gestelde vragen (a) – worden volstaan met:

- b. de gebruikelijke verantwoording van de eigen claim op deskundigheid, door vermelding van formele kwalificaties (opleiding: onderwijsinstelling, type opleiding, behaald niveau, specialisatie, andere *credits*, alles met plaats en datum), ervaring, in het bijzonder op het terrein dat door de contra-expertise wordt bestreken, en publicaties of eerdere rapportages.
- c. een beoordeling van de door de eerste rapporteur gehanteerde methoden.
- d. een gemotiveerd oordeel over de daaruit getrokken conclusies.

Het is zeer belangrijk om de categorieën (c) en (d) gescheiden te houden.

Is ook een eigen onderzoek uitgevoerd, dan verdient het sterke aanbeveling om – na (a) en (b) – eerst daarvan verslag te doen, op de gebruikelijke wijze: eerst beschrijving en verantwoording van de gebezigde methoden, vervolgens verslag van het onderzoek, en tenslotte de conclusies. Stemmen deze conclusies overeen met die van de eerste rapporteur, dan is daarmee het werk gedaan. Wijken zij daarentegen af van het eerste rapport, dan dient de vraag te worden beantwoord waardoor dit kan zijn veroorzaakt. Het werk van de eerste rapporteur kan het beste in dit licht worden beoordeeld (c en d).

Er is niets mis mee wanneer de tweede deskundige, ofschoon hij veel werk in zijn onderzoek stak en zorgvuldig het rapport van de eerste deskundige analyseerde, tot precies hetzelfde concludeert. Zoals van de expert een onafhankelijke en onpartijdige opstelling mag worden verwacht, zo dient ook de contra-expert voor ogen te houden dat hij *niet* bij voorbaat tegenover de eerste deskundige staat, maar eveneens geacht wordt een onafhankelijk en onpartijdig oordeel te geven.

In het wetenschappelijke debat is het nodig om vraagstukken van alle zijden te belichten; daarbij kan het passen om voor advocaat van de duivel te spelen. De rechter kan daar echter weinig mee. De deskundige moet daarom duidelijk zijn eigen keuzes maken. Wordt van hem verlangd om uitsluitend andermans onderzoek te beoordelen, dan ligt het op zijn weg om de zwakke punten in het daarvan opgemaakte verslag aan te wijzen, ook al zou hij zelf, wanneer het er op aankwam, dezelfde keuzes hebben gemaakt als de eerste deskundige. Als dat laatste het geval is, doet hij er goed aan dat wel te vermelden. Verricht hij eigen tegenonderzoek, dan dient hij dit uit te voeren en de resultaten daarvan te beoordelen als ware het een eerste onderzoek. Niets is schadelijker, zowel voor de rechtspleging als voor het gezag van de deskundigen, dan een contra-expertise die zich uitsluitend tegen het eerste onderzoek – of nog erger, de, de eerste onderzoeker – afzet.

8 Geloven rechters contra-deskundigen?

Contra-expertise heeft uiteraard alleen zin als de rechter bereid is zich te laten overtuigen door contra-argumenten. Daarbij heeft de contra-expert wel wat te overwinnen. Het PBC, de FPD en het NFI zijn instituten die de rechter kent, die hem vertrouwd zijn, en aan wier rapporten hij zich geen buil kan vallen. De contra-expert komt per definitie van elders. Hij moet dus ook per definitie beter zijn dan de eerste deskundige! Maar zelfs dat helpt niet altijd, zo laten de perikelen rond de verlenging van de tbs van Marjan van der E. zien.

Voor een goed begrip van die perikelen moeten wij twee verhalen vertellen. Ten eerste het verhaal over de manier waarop gedragsdeskundigen achter de psychische toestand van verdachten komen. Dat kan gedaan worden door met de verdachte te spreken en hem te observeren. Dat noemen wij het klinische oordeel. Dat kan ook gedaan worden door te meten, bijvoorbeeld door psychologische tests en door actuariële instrumenten die door de gedragsdeskundige worden ingevuld. Sinds jaar en dag laat onderzoek zien dat de metingen verre superieur zijn aan het klinische oordeel.¹⁷ Als de deskundige zich een klinisch oordeel wil vormen, dient dat ten minste gecombineerd te worden met adequate metingen, wil het oordeel voldoen aan basale wetenschappelijke eisen.

Het tweede verhaal gaat over de rechtsprekende instantie, in dit geval de penitentiaire kamer van het Hof te Arnhem. Die oordeelt over penitentiaire zaken, zoals (in hoger beroep) de tweejaarlijkse verlenging van de tbs. De penitentiaire kamer is bijzonder omdat zij, in tegenstelling tot vrijwel alle andere rechterlijke colleges in Nederland, niet uitsluitend uit professionele juristen bestaat. Als het over een tbs-verlenging gaat, nemen naast de drie raadsheren ook twee gedragsdeskundige 'raden' deel aan de beraadslaging.

In een arrest gewezen op 27 november 2006 besliste deze penitentiaire kamer dat de tbs van Marjan van der E. moest worden verlengd.¹⁸ Zij is de Anjumse pensionhoudster die veroordeeld is voor de moord op twee van haar gasten. Over de eerste verlenging was al een staf gebroken door Mackor en Brand.¹⁹ Bij een tweede verlenging kwam het opnieuw tot wetenschappelijke schermutelingen. De penitentiaire kamer hakte de knoop uiteindelijk door, zoals ook van haar mocht worden verwacht, maar zij deed dat op een curieuze manier. De kwestie is in grote lijnen de volgende.²⁰

17. Meehl 1954.

18. Hof Arnhem 27 nov. 2006, *IJN* AZ3041.

19. Mackor & Brand 2004.

20. De Ruiter 2007c.

Twee deskundigen, De Ruiter en Van den Bosch, stonden lijnrecht tegenover de Van der Hoeven-kliniek, waar Van der E. verbleef. De kliniek vond dat de tbs verlengd diende te worden; de door de verdediging ingeschakelde deskundigen hadden bij hun onderzoek echter respectievelijk geen enkel symptoom van een psychische stoornis waargenomen (De Ruiter) of geen symptomen die wijzen op een psychotische stoornis, zoals wanen of hallucinaties (Van den Bosch). De penitentiaire kamer koos voor het oordeel van de kliniek. Het argument daarvoor dat wij destilleren uit het nogal wollig geschreven arrest, was dat de kliniek zich baseerde op langdurige observaties.²¹ Dat is beter dan de objectieve metingen die De Ruiter en Van den Bosch deden, meende het Hof. De tests van De Ruiter vond het 'zelfrapportage-lijsten' en dus minder waard dan het klinische oordeel van de kliniek. De actuariële methode van Van den Bosch onderging hetzelfde lot.

Men kan de wenkbrauwen fronsen over een kamer waaraan gedragsdeskundigen zijn toegevoegd die zo'n 52 jaar wetenschappelijk onderzoek eenvoudigweg negeert. Maar er zit nog een addertje onder het gras ook. Een belangrijk element dat voor het oordeel van de Van der Hoevenkliniek spreekt, is dat zij langdurige omgang hadden met Marjan van der E. Tegen dat argument hadden de contra-experts geen schijn van kans. Bedenk daarbij, dat verdachten in het PBC zeven weken worden opgenomen en dat zij in de tbs-kliniek per definitie langdurig verblijven. Bij contra-expertise doet men er dus goed aan bij voorbaat met dit soort argumenten af te rekenen.

---

21. Het Hof schrijft dat zo op: 'Dat laat onverlet dat (langdurige) observaties zeker (kunnen) bijdragen aan de onderbouwing van de juistheid van daarop gebaseerde interpretaties en conclusies. In dit geval is het hof van oordeel dat de interpretaties en conclusies in het verlengingsadvies van de Van der Hoevenkliniek in voldoende mate zijn onderbouwd'.